

УДК 303.1:[316.77:32818]:338.48

Яценко Володимир*доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук
ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.держ.упр.***СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ КОМУНІКАЦІЙ
В ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ МІЖ ПУБЛІЧНИМ УПРАВЛІННЯМ,
ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА БІЗНЕСОМ**

У статті представлено соціологічне дослідження, яке характеризує відмінності бачення однієї проблеми представниками публічного управління, громадськості та бізнесу. Виявлено спільне та різницю в оцінці перешкод щодо використання туристичної галузі Південного регіону. Сформульовано висновки і пропозиції щодо напрямків забезпечення ефективності системного розвитку туристичної галузі через новий рівень партнерських відносин між публічним управлінням, громадськістю та бізнесом.

Ключові слова: туристичний потенціал, туристична галузь, природні ресурси, економічні та географічні передумови розвитку туризму, проблеми розвитку туристичної галузі Одеської області.

Volodymyr Yatsenko*Associate professor of Humanitarian and Social-Political Sciences Department
of ORIPA NAPA under the President of Ukraine,
PhD in Public Administration***SOCIOLOGICAL RESEARCH AS A MECHANISM OF COMMUNICATION
IN THE TOURISM SECTOR BETWEEN PUBLIC ADMINISTRATION,
THE PUBLIC AND BUSINESS**

Due to increased public influence and taking into account the interests of the business, effective communication between the partners is ensured when making managerial decisions. The development of relations between the authorities and business should become a permanent component of the government, based on an understanding of the need to invest enormous resources in the infrastructure of settlements and the lack of budget funding. With the gradual transfer of authority in the territory and financial decentralization, the amount of centralized budget financing of settlements will naturally decrease.

Tourist activity has its own set of factors of development, where there are leading and secondary factors of intensification of tourism activity. Depending on the objects being used or visited, there are such types of tourism as cultural-cognitive, sporting, religious, health-improving, ecological, rural and others. The process of development of the tourism industry in modern conditions - is a complex and dynamic, multifactorial process, which depends on numerous factors that contribute or limit the development of tourism activities. One of them is the level of partnerships between public administration, the public and business.

Tourism is developing under the influence of the factors of the functioning of the market of tourist services, the production of tourism products, the formation of demand and supply, as well as

factors of the environment - a policy and law, including state policy and state regulation in the field of tourism.

The relationship between public administration, the public and business is important given that business representatives are the foundation of civil society, its framework, capable of bearing financial, social and moral responsibility. Principal tools for interaction between public administration, the public and business should be: - involving representatives of the government at all levels, associations of entrepreneurs, the public in discussing the development of the tourism industry, developing proposals by public authorities to create a legal framework and local regulations on entrepreneurship development and public organizations, inclusion of representatives of business and the public in normative activity; - introduction of special modes of investment activity to stimulate the accelerated development of the region; - active work of the public authorities of all levels of government in stimulating small and medium businesses.

Key words: tourism potential, tourism industry, natural resources, economic and geographical preconditions of tourism development, problems of development of tourist industry of Odessa region.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки та трансформації суспільних відносин значної ролі набуває формування специфічних економічних процесів, що обумовлюють зростання рівня життя, спеціалізацію та розвиток галузей економіки. Традиційно актуальним та одним з пріоритетних для Одеського регіону є розвиток сфери туризму. Він здатний забезпечити ефективний розвиток територій та відтворення демографічних чинників трудового потенціалу області.

Відповідно до Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 976 від 5 листопада 2008 року, постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [1] до інститутів громадянського суспільства віднесено: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні й релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Запровадження наведених форм участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами на сьогодні визначено низкою нормативно-правових актів. Зокрема, Указом Президента України від 15 вересня 2005 року №1276 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», Концепцією сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року №1035, Порядком сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року №976, Постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 року №1378 «Деякі питання забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» й іншими нормативно-правовими актами.

Таким чином, в Україні інститути громадянського суспільства перестали бути політологічною категорією, а унормовані як система, наділена правами і обов'язками щодо відстоювання своїх інтересів у процесі розбудови громадянського суспільства та участі в

управлінні державними справами, бізнесом, формуванні та реалізації державної правової політики [2].

Також необхідно відзначити, що координація публічного управління та громадськості з бізнесом є необхідною умовою проведення зважених реформ у будь-якій галузі. Такий підхід дає змогу поглиблювати та оптимізувати практично будь-які види діяльності, приймаючи консолідовані рішення та уникаючи конфлікту інтересів.

Завдяки підвищенню впливу громадськості та врахуванню інтересів бізнесу - при прийнятті управлінських рішень забезпечується ефективна комунікація між партнерами. Розвиток відносин між владою та бізнесом має стати постійною складовою діяльності влади, виходячи з розуміння необхідності вкладання величезних ресурсів в інфраструктуру населених пунктів та недостатності обсягів бюджетного фінансування. З поступовою передачею повноважень на території та фінансовою децентралізацією обсяги централізованого бюджетного фінансування населених пунктів природно будуть зменшуватись [3].

Туристична діяльність має свій набір факторів розвитку, де є провідні та другорядні чинники інтенсифікації туристичної діяльності. Залежно від об'єктів, що використовуються або відвідуються, існують такі види туризму, як культурно-пізнавальний, спортивний, релігійний, лікувально-оздоровчий, екологічний, сільський та інші [5; 6, с. 12]. Процес розвитку індустрії туризму в сучасних умовах - це складний і динамічний, багатофакторний процес, що залежить від численних чинників, які сприяють або обмежують темпи розвитку туристичної діяльності. Одним з них є рівень партнерських відносин між публічним управлінням, громадськістю та бізнесом.

Туризм розвивається під впливом факторів функціонування ринку туристичних послуг, виробництва туристичного продукту, формування попиту і пропозиції, а також чинників зовнішнього середовища - це політика і право, у тому числі державна політика і державне регулювання в галузі туризму [4, с. 34].

Туризм є атрибутом життя багатьох людей та важливою складовою частиною економіки, яка може стати каталізатором функціонування супутніх галузей. Проте, невідрегульований механізм державного управління туризмом, відсутність сучасних моделей та інструментарію управління, дефіцит бюджетного фінансування, недостатній рівень залучення приватного капіталу до масштабних туристичних проектів негативно впливають на стан галузі [7]. Тому важливою проблемою, що потребує вирішення, є забезпечення системного розвитку туризму.

В Концепції державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року наголошується на необхідності створення системних умов розвитку туристично-рекреаційної галузі задля її належного рівня розвитку та збалансування міжгалузевих зв'язків [8]. Доречним постає акцентування уваги на тенденціях і закономірностях сучасного механізму управління та взаємодії публічного управління, громадськості та бізнесу, що обумовлюється використанням системного підходу в управлінні туризмом.

Аналіз останніх досліджень. Питання взаємодії публічного управління, громадськості та бізнесу, досліджувались зарубіжними – Дж. Гэлбрейт, Кембелл Р. Макконелл, Джон Ст. Миль, К. Х. Рау, Джон М. Кейнс, та ін. – та українськими – А. Дегтяр, С. Овчаренко, І. Писаревський І., А. Халецький, С. Белай, М. Рутинський, О. Стецюк та ін. вченими. До подальших досліджень у цьому напрямі спонукають сучасні соціально-економічні процеси, що свідчать про необхідність постійних джерел розвитку суспільства, які, зокрема, породжуються взаємодією влади та бізнесу. Однак невирішеними залишаються

питання щодо управління туристичною сферою для забезпечення сталого розвитку Південного регіону України.

Метою статті є виявлення ключових проблем та переваг в туристичній сфері та визначення інструментів взаємодії публічного управління, громадськості та бізнесу, та з'ясування можливостей їхнього використання в Україні.

Узагальнені дослідження проблеми не дають достатньої інформації щодо рівня впливу, значущості та практичної обмеженості сучасних підходів в управлінні сферою туризму. Тому з метою отримання більш точних даних щодо вагомості проблем у дослідженні використано метод експертних оцінок.

Метод експертних оцінок, як дієвий засіб одержання якісних та кількісних оцінок процесів і суджень, знайшов широке застосування у сфері туризму - прикладом цьому є наукові праці [9, с. 129; 10, с. 38; 11, с. 349].

Виклад основного матеріалу. Експертна оцінка проблем адаптації сфери туризму та рекреації до системного підходу в управлінні регіоном передбачає формулювання мети: діагностика проблем адаптації сфери туризму та рекреації до системного підходу в управлінні розвитком регіону за результатами ранжування експертами, а також підбір експертів і формування експертної групи.

Аналіз наукової літератури дав змогу стверджувати, що склад експертної групи необхідно формувати з врахуванням рівня проблем та рівня знань експертів у вибраній області, оскільки від цього залежить достовірність оцінок. Тому експертами виступили керівники та менеджери безпосередніх суб'єктів туристичного бізнесу, представники громадських організацій, керівники відділів туризму органів публічної влади.

Всього в Одеській області опитано 188 респондентів. Проведене дослідження являє собою експертне опитування, яке дає змогу проаналізувати проблеми розвитку туристичного сектору.

Проведене дослідження дає змогу проаналізувати ситуацію і тенденції розвитку туристичного сектору, бачення стану та перспектив розвитку взаємодії публічного управління, громадськості та бізнесу.

Відповіді різних категорій респондентів показали, що найбільш критичними виявились представники публічної влади, які поставили найбільше негативних оцінок рівню розвитку туризму, найвищу позитивну оцінку надали представники бізнесу (Таб. 1).

Таблиця 1

Оцінка рівня розвитку туризму

	Бізнес	Громадськість	Публічна влада
Відмінно	4	6	2
Добре	21	10	22
Задовільно	35	48	34
Погано	41	38	42

Було також запропоновано оцінити стан розвитку інфраструктури (електроенергія, каналізація, вода, газ), стан доріг, благоустрій, стан довкілля, рівень задоволення культурних потреб, громадський транспорт, інфраструктура для відпочинку та дозвілля, медичне обслуговування, рівень безпеки.

Експерти надали оцінку стану окремих складових середовища, в якому розвивається туристична сфера.

Найбільш суттєвими проблемами визнано та більше усього негативних оцінок отримали такі складові середовища розвитку туризму в області, як: стан доріг (89% респондентів дали оцінку «погано»), медичне обслуговування – 36% негативних оцінок, рівень безпеки – 32%, стан благоустрою – 32%.

Достатньо позитивно були оцінені громадський транспорт та рівень задоволення культурних потреб.

Відповідаючи на питання: «Які види туризму необхідно розвивати?» представники органів публічної влади перевагу віддали водному (15%), лікувально-оздоровчому (21%), етнокультурному / зеленому та агротуризму, історичному та сільському – по 13% респондентів. Діловому напрямку перевагу віддали 2% респондентів (Таб. 2).

Представники громадськості вважають, що необхідно в першу чергу розвивати рекреаційний і лікувально-оздоровчий (21%) та водний (17%) напрями туризму.

Представники бізнесу перевагу віддали рекреаційному і лікувально-оздоровчому (19%) та сільському агротуризму (14%).

Таблиця 2

Які види туризму необхідно розвивати?

	Бізнес	Громадськість	Публічна влада
Природничий	4	9	7
Діловий	5	1	2
Фестивальний	7	8	7
Спортивний	9	4	7
Гастрономічний/винний	9	11	10
Водний	11	17	15
Науковий	3	1	3
Етнокультурний / історичний	14	13	13
Екстремальний	5	3	3
Лікувально-оздоровчий	19	21	21
Сільський зелений та агротуризм	14	12	13

Більшість з опитаних, які надали відповідь на це запитання і представляють різні категорії респондентів – влада, бізнес, громадськість - надали перевагу лікувально-оздоровчому і рекреаційному (20%), етнокультурному / історичному (15%) та сільському зеленому та агротуризму – по 14% респондентів.

Респондентам було задане питання - що, на їх думку, заважає розвитку туризму (Таб. 3). Більшість схиляється до думки, що в першу чергу на заваді розвитку туризму стоять: загальна економічна ситуація (14%); недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (14%); стан доріг та недостатнє транспортне сполучення (27%).

Таблиця 3

Обставини, які заважають розвитку туризму

	Бізнес	Громадськість	Публічна влада
Недостатній рівень промоції регіону	3	1	4
Недостатня підприємливість мешканців	0	0	3
Нестача кваліфікованої робочої сили	4	3	1
Високий рівень конкуренції	0	1	0
Недостатня підтримка з боку місцевих органів влади	19	11	9
Стан пам'яток архітектури	5	5	8
Недостатня кількість туристичних об'єктів	2	4	6
Стан захисту довкілля	4	5	6
Стан доріг та недостатнє транспортне сполучення	26	29	29
Зношеність інженерних мереж	2	5	3
Недоступність фінансування	8	8	10
Загальна економічна ситуація	13	16	15
Несприятливі умови для розвитку підприємництва	8	4	6
Недостатня громадська ініціативність	3	5	1
Поширення злочинності, алкоголізму, наркоманії	4	3	3

Стан доріг та недостатнє транспортне сполучення є найбільшою завадою розвитку туризму з точки зору всіх категорій опитаних: представники громадського сектору – 29%; представники бізнесу – 26%; представники органів публічної влади – 29%.

Представникам бізнесу заважає недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (19%) та економічна ситуація (13%). Представникам громадського сектору теж заважає загальна економічна ситуація (16%) та недостатня підтримка з боку місцевих органів влади (11%). Представники органів публічної влади обставинами, які заважають розвитку туризму, вважають недоступність фінансування (10%) та загальну економічну ситуацію (15%).

Найважливішими галузями розвитку регіону респонденти назвали дозвілля, розваги (17%) та готельний бізнес (13%), а також транспортне обслуговування, курортний відпочинок по 18%, (Таб. 3).

Розподіл між різними категоріями респондентів: представники бізнесу вважають, що в першу чергу потрібно розвивати транспортне обслуговування та курортний відпочинок – по 21% відповідей, а також дозвілля, розваги – 16%. Представники громадськості вважають, що насамперед потрібно розвивати дозвілля, розваги (17%), курортний відпочинок (18%), транспортне обслуговування (16%). Представники органів публічної влади віддають перевагу курортному відпочинку (18%), транспортному обслуговуванню (24%), дозвіллю, розвагам (16%).

Таблиця 3

Які галузі (сфери діяльності) найважливіші для розвитку туризму?

	Бізнес	Громадськість	Публічна влада
Виробництво продуктів харчування	5	5	5
Торгівля	4	3	4
Громадське харчування	4	6	3
Побутове обслуговування	5	8	10
Медичне обслуговування	10	16	6
Готельний бізнес	14	11	14
Курортний відпочинок	21	18	18
Дозвілля, розваги	16	17	16
Транспортне обслуговування	21	16	24

Відповідаючи на питання; «Якою має бути підтримка розвитку туризму з боку публічної влади?» першим місцем відзначили сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів (18%). На другому місці визначились податкові пільги та фінансові стимули (15%), підтримка розвитку туристичної інфраструктури та підтримка розвитку інфраструктури (вода, каналізація, газ, електроенергія) на третьому місці (по 13%).

Розподіл за різними категоріями респондентів: представники бізнесу вважають, що підтримкою розвитку туризму з боку місцевої і регіональної влади повинні бути розвиток туристичної інфраструктури – 18% відповідей, сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів – 16%. Представники громадськості вважають: підтримкою повинно бути сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів – 19%), податкові пільги та фінансові стимули (17%). Представники органів публічної влади вважають, що підтримкою, в першу чергу, повинно бути сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів (21%), дозвілля, розваги (16%), розвиток інфраструктури (електроенергія, вода, газ, каналізація) (18%), податкові пільги та фінансові стимули (15%) (таб. 4).

Таблиця 4

Якою має бути підтримка розвитку туризму з боку публічної влади?

	Бізнес	Громадськість	Публічна влада
Маркетингова підтримка та промоція	5	3	3
Упорядкування використання місцевих ресурсів	6	4	4
Підтримка підприємців - початківців (розвиток Бізнес-інкубаторів)	11	13	10
Прозорість у сфері використання комунальної власності	8	6	3
Податкові пільги та фінансові стимули	10	17	15
Сприяння залученню інвестицій та створення інвестиційних продуктів	16	19	2
Створення Центрів послуг для бізнесу	1	1	1
Розвиток робочої сили	7	8	7

Підтримка розвитку туристичної інфраструктури	18	12	13
Впорядкування місцевих правил забудови та благоустрій території	10	5	5
Підтримка розвитку інфраструктури (газ, вода, каналізація, електроенергія)	10	13	18

Висновки. За результатами опитування, найбільш проблемними напрямками розвитку туристичної галузі регіону є:

- порівняно низький загальний рівень розвитку туризму;
- першочергові значимі проблеми - незадовільний рівень медичного обслуговування, стан доріг, рівень безпеки;
- до групи чинників, що заважають розвиткові туризму, увійшли: недостатнє транспортне сполучення та стан доріг, загальна економічна ситуація та недостатня підтримка з боку органів публічної влади;
- слабкими сторонами і загрозами для розвитку туризму визначено: відсутність в органах публічної влади розуміння самого процесу розвитку туризму; недостатнє фінансування, відсутність інфраструктури; поганий стан доріг; високі ціни за проживання, відсутність фінансової підтримки державного бюджету; розвиток відпочинку та дозвілля; паліє; корупція (в сфері надання дозволів щодо здійснення бізнесу та туризму); брудне море, пляж; відсутність інвестицій.

Разом з тим, результати опитування в цілому свідчать про високий рівень оцінки респондентами потенціалу для розвитку різних видів туризму в Одеській області.

Визначення стану розвитку туризму надало можливість сформулювати висновки і пропозиції щодо напрямків забезпечення ефективності системного розвитку туристичної галузі через новий рівень партнерських відносин між публічним управлінням, громадськістю та бізнесом.

З точки зору системного підходу, регіон являє собою сукупність багатьох елементів, яким притаманні причинно-наслідкові зв'язки, що формують постійну потребу управлінських дій. Структурні складові регіону формують наявність управляючої підсистеми – органів публічної влади, яка здійснює безпосередній вплив на керовану підсистему. Управління розвитком регіону здійснюється за допомогою методів і заходів, що призводить до безперервного перетворення системи. Системний розвиток сфери туризму може реалізуватися через застосування теорії дестинацій, що враховує специфіку галузі та передбачає наявність та подальший розвиток необхідної структури.

Відносини між публічним управлінням, громадськістю та бізнесом є важливими з огляду на те, що представники бізнесу є основою громадянського суспільства, його каркасом, що здатен нести фінансову, соціальну, моральну відповідальність. Принциповими інструментами взаємодії між публічним управлінням, громадськістю та бізнесом мають стати: – залучення представників влади всіх рівнів, спілок підприємців, громадськості до обговорення проблем розвитку туристичної галузі, розроблення пропозицій органами публічної влади для створення правового поля та локальних нормативно-правових актів щодо розвитку підприємництва та громадських організацій, включення представників бізнесу та громадськості у нормотворчу діяльність; – запровадження особливих режимів інвестиційної діяльності для стимулювання прискореного розвитку регіону; – активна

діяльність органів публічної влади всіх рівнів влади щодо стимулювання малого та середнього бізнесу.

Перспективи подальших досліджень. Одеська область володіє значним туристичним потенціалом, який за умов дієвого управління стане вагомим чинником розвитку регіону та зробить туристичну сферу конкурентоспроможною на міжнародному ринку послуг.

Важливим питанням у застосуванні нових підходів у процесі здійснення публічного управління, на наш погляд, є виявлення індикаторів сталого розвитку туристичної сфери, що дадуть змогу пов'язувати і відображати економічні, екологічні, соціальні аспекти.

Література.

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 р. № 996. Інтернет-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-2010-%EF>.
2. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні: теоретико-методологічні та нормо проектні аспекти. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20126.
3. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: нац. допов. / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. Київ: ДУ ІЕПСП НАН України, 2014. 776 с.
4. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг. Київ: Знання, 2008. 661 с.
5. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
6. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт, 2009. 544 с.
7. Грабар М. В. Системний розвиток туризму та рекреації у регіоні: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Івано-Франківськ, 2016. 20 с.
8. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-%D1%80>.
9. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території: монографія. Львів: Новий світ-2000, 2012. 176 с.
10. Володченко О. М. Використання методу експертної оцінки для визначення ефективності популяризації України як туристичної країни. *Наукові записки інституту журналістики*: науковий збірник. 2010. № 41. С. 38–41.
11. Шершньова О. Експертне опитування в системі прийняття рішень у галузі регіонального розвитку туризмом. Ефективність державного управління. 2008. №14–15. С. 349–356.
- 12.